

Inimõiguste Instituut

—◆—
Estonian Institute of Human Rights

KEEL ja INIMÕIGUSED

Mart Rannut

Julgeolek kui ohu puudumine

- **Ühiskondlik (rühma) julgeolek:** ühiskonna võime säilitada oma põhiline identiteet hoolimata muutuvatest tingimustest ning ohtudest (keele, kultuuri, usulise ja rahvusliku identiteedi ja tavandite jätkusuutlikkus)
- **Riiklik julgeolek:** riigi võime välistada (ning kõrvaldada) seda ähvardavad ohud.
 - **Kõva julgeolek** – sõda, mäss, relvakonflikt
 - **Pehme julgeolek** – sotsiaalsed ja keskkonnaohud, mittetavapärased konfliktid (nt terrorism)

Keeleline julgeolek

I **Territoriaalne keeltevaheline konflikt**, ohud:

- disintegratsioon
- regionalism
- fragmentatsioon

Poliitika põhineb riigi keelelisel ühtsusel ja riigikeele primaarsusel teiste riigis kõneldavate keelte ees (nt haridus, sõjavägi, sotsiaalne ja poliitiline dominatsioon - kohtu ja avaliku elu keel).

II **Sotsiaalse rühma (autsaideri) oht** (klass, elanikkonna kiht, nt immigrandid, naised, noored) Ohuks sotsiaalne fragmentatsioon ja eraldumine, mis võib viia erinevate sotsiaalsete rühmade konfrontatsioonini. Omaksvõtu ja koostööpoliitika.

III **Virtuaalne keeltevaheline konflikt**, oma keele staatuse vähenemine ja valdkondade muutumine muukeelseks (nt arvutid, meedia, meelelahutus, teadus, kõrgharidus)

Keeleõiguskorraldus

- Siseriiklik keeleõigus on Eestis allutatud rahvusvahelise õiguse (Riigikogu poolt ratifitseeritud) standarditele, pakkudes ohustatud rühmadele ja keeltele kaitset ning vähendades sotsiaalset ebavõrdsust.
- Keeleline kooseksisteerimine on loomulik probleemide ja konfliktide allikas. Riigid reguleerivad olukorda keeleõigusega, määratledes keelte ametliku ja avaliku kasutuse ennekõike õiguses, halduses ja hariduses ning vähemal määral erasfääris (kultuur, kommunikatsioon, töö, kaubandus ja äri).
- Riik määratleb korra ja arusaadavuse tagamiseks ühe või mitu keelt ametliku ja avaliku kasutuse keelena erinevates piirkondades ja kasutusaladel või rühmasiseselt (kultuurautonoomia).

Riik mõjutab keelt neljal viisil:

1.omaenda keelekasutuse kaudu, milleks on ametnikkonna, poliitikute ja õigusaktide ning muude dokumentide keel;

2.õiguslike vahendite abil;

3.halduskorralduslike meetmete abil, nt hariduse või avaliku meedia keelelise aspekti korraldus;

4.mainekujunduslike meetmete abil.

Riigikeel määrab keele staatuse ning osaliselt ka keelekorpuse, andes õigusliku aluse kirjakeele normi nõudmiseks riigi- ja omavalitsusametnikelt ning nende allasutuste ja avalik-õiguslike asutuste ja riigi ettevõtete, sihtasutuste ja fondide töötajatelt ning rakendada sanktsioone selle tagamiseks. Vastav nõue puudutab ka virtuaalset valdkonda, nt internetilehekülgi. Selle alusel võib nõuda, et riigi esindajad kasutaksid alati kvaliteetset riigikeelt ning koostaksid arusaadavaid tekste.

Riigikeele kasutamist ei saa üldjuhul nõuda eraisikute vahelises kasutuses

Riigikeele nõue meedias võib hõlmata ka keele kvaliteeti

Keeleõiguse üldpõhimõtted

Joseph Turi (1994: 7–9) keeleõiguse üldpõhimõtted:

- õigus reguleerib ainult keele õiguslikult määratletavat osa (vrd halvustav toon!);
- seadusandja keeleõiguslikuks eesmärgiks on keelerühmade (nt keelevähemuste, põlisrahvaste jt) kaitse ja toetus (üldjuhul ei kaitsta keelt ilma kõnelejateta);
- seadusandja võib detailselt reguleerida kirjakeelt, mitte suulist keelt;
- enamikel juhtudel määratleb seadusandja ametliku ja avaliku kasutuse keele(d), sisuliselt keelte staatuse;
- seadusandja määratleb üldjuhul keele vormi, kuid mitte sisu;
- põhilised reguleeritavad valdkonnad on haridus ja kommunikatsioon;
- keelt reguleeriv seadustik puudutab nii keelt kui keele kõnelejaid.

Keelelised inimõigused

Skutnabb-Kangase ja Phillipsoni (1994: 71) järgi hõlmavad keelelised inimõigused kaht põhiõigust:

- õigus õppida ja kasutada riigi ametlikku (kirja)keelt;
- õigus emakeelele, s.o õigus emakeelsele identiteedile, haridusele ja avalikele teenustele (selle ulatus erineb rühmade kaupa).

EL: arutluse all FIPLVi ettepanek kehtestada õigus ühe võõrkeele õppimisele kohustusliku koolihariduse raames (vastav säte on EL keelepoliitikas kajastatud, eesmärgiks kahe võõrkeele õppimine, nn 1 + 2).

Õppimine ei tähenda kohustust keel ära õppida

Ei kaitsta keelt vaid õigust selle kasutamisele

Individuaalsed ja kollektiivsed keelelised õigused

Individuaalsed keelelised õigused hõlmavad õigust välistada sekkumine ja diskriminatsioon keelekõneldes. Coulombe'i (1993): õigust kõnelda suvalist keelt kodus ja tänaval, kasutada seda oma erakirjavahetuses, kasutada omakeelseid nimesid, kasutada keelt oma kultuuri- ja usuinstitutsioonides, sealhulgas ajalehtedes, raadios ja kultuurikeskustes. Individuaalsed õigused ei kõrvalda kollektiivset sotsiaalset ebavõrdsust, sest need põhinevad üksikisikul ning ei suuda tagada ohustatud keelte jätkusuutlikkust.

Kollektiivsed keelelised õigused põhinevad üksikisiku kuulumisel keelerühma ja kaitsevad keelerühma liikmeskonda ja selle identiteeti. Coulombe (1993: 146–148) eristab kahte liiki kollektiivseid keelelisi õigusi:

- **Õigus säilitada oma keelt.** Riigi kohustused hõlmavad vähemuskeelsete koolide rahastamist, riigipoolsete teenuste osutamist ka vähemuskeeles või isegi spetsiaalseid tööhõiveprogramme vähemuskeelsete kodanike jaoks.
- **Õigus elada omakeelses keskkonnas.** See eeldab, et vastavat keelt mõistetakse ja kasutatakse igapäevastes olukordades nii era- kui avalikus sfääris.

Erinevus kahe liigi vahel seisneb enamuse osavõtus ja riigi kohustustes tagada vähemuskeele jätkusuutlikkus. **Enamik keelelisi õigusi on**

mittetransporditavad: need kuuluvad kindlas piirkonnas paiknevatele piisava suurusega keelerühmadele, kes peavad vastama kindlatele sotsiaalmajanduslikele, demograafilistele ja keelelistele nõuetele. Samas puudub õigus (ja sellega seotud kohustused) keelerühma säilimisele (nt Rootsi soomlased).

Õigus keelelisele julgeolekule

Réaume (1994: 30) käsitleb **õigust keelelisele julgeolekule** kahel eri viisil:

Esimene hõlmab laste keelelist sotsialiseerimist perekonna, sugulaste või hõimu ja avaliku hariduse kaudu (võrreldav Fishmani (1991) põlvkondadevahelise keeleülekandega).

Teine hõlmab erinevaid keelekasutusvaldkondi, mis peavad olema jätkusuutliku arengu jaoks piisavalt rikkad ja struktureeritud.

Õigus keelelisele julgeolekule tähendab normaalset keeletaasteprotsessi ja segamatut säilitamist, välistades igasuguse püüde keelata keele kasutust mingis funktsioonis või selle kasutamist hariduses.

Kollektiivne õigus keelelisele julgeolekule paneb kohustuse teistele rühmadele mitte kasutada oma eeliseid (nt arvulist enamust või poliitilist domineerimist) vaadeldava keele piiramiseks või keelamiseks.

Inimõigussüsteem

- Inimõiguste kaitse on riigi kohustus. Riigisisest kaitseb õigusi vastav seadustik, sõltumatu kohtusüsteem ning tugevad demokraatlikud institutsioonid.
- Valitsusel on kohustus tagada inimõiguste täitmine.
- Igal inimesel on õigus pöörduda kohtusse, kui tema inimõigusi on rikutud. Lisaks õigusbüroodele saab abi ja nõu ka valitsusvälistelt organisatsioonidelt (meil Eestis nt **Inimõiguste Instituut**).
- Lisaks on levimas kolmas riigisisene inimõiguskontrolli ning osaliselt vahekohtuniku funktsiooni täitev vahend – riiklik inimõigusinstitutsioon, millel on eri vorme, nt inimõigustribunal Kanadas, ombudsman või volinik (neid võib olla mitu eri valdkondade, nt infotehnoloogia, välismaalaste, vähemuste jt jaoks) või kollektiivne ombud Põhjamaades. Eestis täidab vastavaid funktsioone **õiguskantsler**.

Rahvusvahelised inimõigussüsteemid

- Globaalne inimõigussüsteem *Ühinenud Rahvaste Organisatsioon* (ÜRO),
- Regionaalsed Euroopas, Ameerikas ja Aafrikas. Eesti rahvusvahelise õiguse süsteemides: *Euroopa Nõukogu* (EN), *Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Organisatsioon* (OSCE).
- Rahvusvahelisel tasandil jälgivad inimõiguste täitmist valitsusvälised organisatsioonid (nt *Amnesty International*, *Human Rights Watch*).

Keeleliste inimõiguste jaotuspõhimõtted

Rahvusvaheline õigus käsitleb keeli harva (nt EN Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta, vähemusrahvuste raamkonventsioon) harilikult vaatleb neid kui

- kindlasse rühma kuuluvate inimeste
- identiteedi ja väärrikuse tunnuseid,
- mis väljenduvad keele eri kasutusvaldkondades.

Traditsiooniline jaotus lähtub sihtrühmadest, teine inimõiguspõhimõtetest ja kolmas keele kasutus-valdkondadest. Traditsiooniline jaotus eristab kolm põhilist ohustatud keeleliselt teistest erinevat rühma: keeleline vähemus (*linguistic minorities*), välismaalased (*aliens*) ja põlisrahvad (*indigenous peoples*).

Inimõigustel põhinev jaotus (de Varennes 1996): mitte-diskrimineerimise, sõnavabaduse ja vähemuskaitse põhimõtted.

Praktikas on üldlevinud keeleliste **inimõiguste käsitlemine keele kasutusvaldkondade kaupa** (ametlik, sealhulgas riigikeele kasutussfäär, kohus, meedia, haridus jmt).

Kaitstavad rühmad ühiskonnas

- Välismaalased
- Vähemused
- Põlisrahvad
- muu

Välismaalased

Välismaalased:

- võõrtöölised,
- kodakondsuseta isikud,
- pagulased,
- asüülitaotlejad,
- diplomaadid,
- meremehed jt.

Välismaalaste õigused: rahvusvahelised inimõigusinstrumendid

- **Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon**, 1950 (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) jõustunud 1953, nt art. 2 õigus haridusele
- **Euroopa sotsiaalharta** (*European Social Charter*) 1961 ja selle lisaprotokoll 1988
- **Võõrtöölise õigusliku staatuse Euroopa konventsioon** (*European Convention on the Legal Status of Migrant Workers*) 1977.
- 1975 **ILO konventsioon nr 143** (*Convention concerning Migrations in Abusive Conditions and the Promotion Equality of Opportunity and Treatment of Migrant Workers*) koos soovitusena nr 151.
- 1990 **ÜRO Konventsioon võõrtöölise ja nende perekonnaliikmete kaitseks** (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*).

Välismaalaste õiguslik kaitse

- Välismaalastel ainult **üldised inimõigused** (poliitilised õigused ei ole tagatud), lisaks **individuaalsed eriõigused**: tööhõive, perekondade taasühendamine, osavõtt poliitilisest elust, repatrieerumine
- Alfredsson (1990: 14): eri maadest vabatahtlikult saabunud immigrandid ei vaja vähemuskaitset. Nende tulekul võib küll olla majanduslik surve või mõni muu põhjus, kuid nad teevad seda vabatahtlikult ning seetõttu peaksid nad arvestama oma otsuse heade kui halbade külgedega.
- **Vähemus ei saa migratsiooni kaudu tekkida.** Thornberry (1991: 171) väidab, et riikidel ei saa olla kohustust edendada omal kulul võõrkultuuri, see kohustus kuulub lähteriigile.
- **Välismaalaste assimileerimise vastu õiguslik kaitse puudub.** Kaitse põhiline alus – võrdsus seaduse ees – ei ole keele jätkusuutlikkuse tagamiseks piisav ega sobiv. Nii funktsionaalne keelevahetus, kus keelt vahetatakse kasutusvaldkondade kaupa, kui ka demograafiline keelevahetus, kus keel vahetub järgnevas põlvkonnas, toovad kaasa immigrantide emakeele kao ja ülemineku kohalikule keelele kahe-kolme põlvkonna sees

Välismaalaste haridus

- EUROSOC: võõrtöölise lastele emakeele õpetust nii palju kui praktiliselt võimalik vastavuses riikidevaheliste lepetega, kergendamaks nende võimalikku repatrieerumist. Samuti nähakse kohtus vajaduse korral ette tõlge nii tsiviil- kui kriminaalasjades.

Põlisrahvad

ILO konventsioon nr 107 (1957): määratlus negatiivne (vähem arenenud), suund assimilatiivne.

ILO konventsioon nr 169 (1989):

- hõimurahvad iseseisvates maades, kelle sotsiaalsed, kultuurilised ja majanduslikud tingimused eristavad neid teistest elanikkonna osadest ja kelle staatus on täielikult või osaliselt reguleeritud kas oma tavandite ja traditsioonidega või eri seaduste ja määrustega;
- rahvad iseseisvates maades, keda peetakse põlisteks oma põlvnemise tõttu elanikkonnast, mis asustas vastava maa või selle piirkonna vallutuse, kolonisatsiooni või praeguste riigipiiride kehtestamisel ja kes, sõltumata oma juriidilisest staatusest, on säilitanud osa või kõik oma sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja poliitilised institutsioonid;
- enesemääratlemine

Põlisrahvaste keelelised õigused

- ILO konventsioon nr 107: integratsioon, tegelikult assimilatsioon ja vastava põlisrahva hääbumine
- ILO konventsioon nr 169 (a. 1989) võimaldab nn kontrollitud segregatsiooni (*controlled segregation*).
- Eriõigus: õigus maale ja selle ainukasutamisele (nt saamid Norras ja Soomes).

Vähemus

Kaks käsitlust: sotsioloogiline ja õiguslik.

Sotsioloogiline: arvulises vähemuses, ahistatud, põhivoolust eristatud (punapead, blondiinid?).

Õiguslik (RÕ): etnilised, usulised, keelelised ja rahvusvähemused.

Francesco Capotorti (1979): arvulisus, dominatsioon, enamusest eristavad usulised, keelelised ja etnilised tunnused, soov kaitsta ja säilitada oma kultuuri, traditsioone, usku, keelt ja rahvust. Vähemus on riigisisene.

Vähemuste keelelised inimõigused

Rahvusvahelise õiguse instrumendid:

- **ÜRO Lapse õiguste konventsioon** (1989)
- **ÜRO deklaratsioon rahvus-, etnilistesse, usulistesse ja keelevähemustesse kuuluvate isikute õiguste kohta** (*UN Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, 1992)
- **Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta** (*European Charter for Regional or Minority Languages*, 1992)
- **Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon** (*the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 1994)
- **CSCE lõppakt** 1975
- **CSCE Viini lõppdokument** 1989
- **Kopenhaageni dokument** (*Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*) 1990
- OSCE vähemusrahvuste ülemvoliniku nn **Haagi ja Oslo soovitus**

Vähemusõigused

Sieminski 1997: 5:

- igaühe õigus haridusele (Article 13. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*);
- üksikisikute ja kollektiivide õigus rajada eraõppeasutusi (Article 29.2. *UN Convention on the Rights of the Child*);
- õigus mittediskrimineerimisele (Article 2. *International Covenant on Civil and Political Rights*);
- õigus kuuluda vähemusse (Article 27. *International Covenant on Civil and Political Rights*);
- koosolekute vabadus (Article 21. *CCPR*);
- õigus osa võtta avalikust elust (Article 25. *CCPR*);
- vähemushariduse küsimused (*European Charter for Regional or Minority Languages; Framework Convention for the Protection of National minorities of the Council of Europe; Copenhagen Document of the OSCE*).

Vähemusõigused

De Varennes'i (1996: 168) loetelu vähemusõigustest:

- keelelise vähemuse õigus omakeelsele haridusele, s.o õigus rajada ja hallata oma haridusasutusi, kus õppekeelena kasutatakse oma keelt määral, mida vähemus ise sobivaks peab;
- keelelise vähemuse õigus kasutada oma keelt kultuuri-, sotsiaalsetes ja poliitilistes organisatsioonides;
- õigus vähemuskeelsetele isiku- ja kohanimedele;
- õigus oma tähestiku kasutamisele erasfääris;
- õigus vähemuskeelsele meediale;
- õigus kasutada vähemuskeelt kodus ja avalikkuses.

Inimõiguspõhimõtted: mitediskrimineerimine

- Üksikisiku õigus, ei laiene keelerühmale (vt *San Andrés vs. Columbia*).
- Kaitseb üksikisikut põhjendamatu ja vastuvõetamatu erineva kohtlemise vastu (ÜRO Inimõiguskomitee kommentaar).
- Keeleküsimustes seoses töökoha, ameti või kodakondsusega seotud keelenõuetega (üleameerikalise inimõiguskohtu *Inter-American Court of Human Rights* soovituslik arvamus 1984)

ÜRO Inimõiguskomitee üldkommentaar mitediskrimineerimise kohta aastast 1989: *The term "discrimination" should be understood to imply any distinction, exclusion, restriction or preference which is based on any ground such as...language... and which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise by all persons, on an equal footing, of all rights and freedoms. The enjoyment of rights and freedoms on an equal footing, however, does not mean identical treatment in every instance.*

Guesdon v. France ja Ballantyne, Davidson and McIntyre v. Canada, Ministere Public v. Mutsch, Mathieu-Mohin ja Clerfayt,
Belgia keeleline kohtukaasus, ***Groener v. Minister for Education***

Kui kõigile kehtib sama nõue, siis diskrimineerimist ei toimu.

- Võrdne kohtlemine
- Võrdsed võimalused: vene kool Eestis
- Kuidas mõõta? Üksikjuhtum, statistika, tunnuse olulisus

Inimõiguspõhimõtted: sõnavabadus

Sõnavabadus toodud rahvusvahelise kodaniku ja poliitiliste õiguste konventsiooni (*ICCPR*) artiklis 19(2)

- eristab avalikku ja eraviisilist keelekasutust
- kaitseb erasfääris riigi sekkumise vastu

Kaasused:

- Yves Cadoret ja Hervé Le Bihan Prantsusmaa vastu
- Ballantyne, Davidson ja McIntyre Kanada vastu

Inimõiguspõhimõtted: vähemuskaitse

Rahvusvahelise kodanike ja poliitiliste õiguste konventsioon (*International Covenant of Civil and Political Rights*, lüh. ICCPR, 1966 vastu võetud, 1976 jõustunud) art. 27: *In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language*

Eriõiguste kogum, et tagada võrdsus tegelikkuses; kaks ülesannet:

- luua vähemuse integreeritud struktuur, kõrvaldades kõik takistused rühmasiseseks oma keele kasutuseks ja
- kaitsta vähemust, muutes osaliselt hierarhilist struktuuri, mis vähemust ülejäänud ühiskonnaga seob

Rahvusvähemuse mõiste on määratletud deklaratsiooniga, mille Riigikogu lisis **Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni** ratifitseerimisel 21.11.1996:

Vähemusrahvusena käesoleva seaduse mõttes käsitletakse Eesti kodanikke, kes

- elavad Eesti territooriumil;*
- omavad kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga;*
- erinevad eestlastest oma etnilise kuuluvuse, kultuurilise omapära, religiooni või keele poolest;*
- on ajendatud soovist üheskoos alal hoida oma kultuuritavasid, religiooni või keelt, mis on aluseks nende ühisele identiteedile.*

Keeleseaduse § 5. Võõrkeel ja vähemusrahvuse keel

(1) Iga muu keel peale eesti keele ja eesti viipekeelee on võõrkeel.

(2) Vähemusrahvuse keel on võõrkeel, mida vähemusrahvusest isikud on Eestis põliselt kasutanud emakeelena.

(3) Vähemusrahvusest isik käesoleva seaduse tähenduses on Eesti kodanik, kes omab kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga ning erineb eestlastest keele poolest.

Keelekasutusvaldkonnad: ametlik keel

Ametlikuks keeleks võib olla ühiskeel (har. riigikeel), vähemuskeel ja võõrkeel (nt Šveits, Kataloonia jt.)

Riigikeel on mõiste, mille valdkond erineb riigiti. Kõige laiem käsitlus on Prantsusmaal, teiste riikide riigikeele rakendusvaldkonnad on väiksemad. Mõningatel juhtudel on need määratlemata, jättes õiguslikult alles ainult sümboolse funktsiooni (sel juhul on keel harilikult valdavas kasutuses ning seaduslikku tuge ei vajata). Õiguslikult **riigikeel, mis on esimene ametlik keel**

Riigikeel määratleb riigi asjaajamiskeele ja selle kasutuse.

Riigikeele eesmärkideks on tagada riigi keeleline identiteet ja kodanikkonna ühtsus, riigi efektiivne ja jätkusuutlik funktsioneerimine keele kõrge kvaliteedi abil ning säilitada riigikeel rahvusvahelises suhtlemises.

Riigikeelel on **sümboolne** (seostab riigi identiteedi keelega) ja **rakenduslik funktsioon**, määratledes keele kasutuse erinevates valdkondades.

Riigi keeleline regulatsioon

Riik mõjutab keelt neljal viisil:

1. omaenda keelekasutuse kaudu, milleks on ametnikkonna, poliitikute ja õigusaktide ning muude dokumentide keel;
2. õiguslike vahendite abil;
3. halduskorralduslike meetmete abil, nt hariduse või avaliku meedia keelelise aspekti korraldus;
4. mainekujunduslike meetmete abil.

Riigikeel määrab keele staatuse ning osaliselt ka keelekorpuse, andes õigusliku aluse kirjakeele normi nõudmiseks riigi- ja omavalitsusametnikelt ning nende allasutuste ja avalik-õiguslike asutuste ja riigi ettevõtete, sihtasutuste ja fondide töötajatelt ning rakendada sanktsioone selle tagamiseks. Vastav nõue puudutab ka virtuaalset valdkonda, nt internetilehekülgi. Selle alusel võib nõuda, et riigi esindajad kasutaksid alati kvaliteetset riigikeelt ning koostaksid arusaadavaid tekste.

Riigikeele kasutamist ei saa üldjuhul nõuda eraisikute vahelises kasutuses
Riigikeele nõue meedias võib hõlmata ka keele kvaliteeti

Kodakondsus ja keel

Keelenõude legitiimsus: rahvusvahelise õiguse pretsedent 1984 Ameerika inimõiguskohus Costa Ricas kehtestatud hispaania keele oskuse nõudest

Advisory Opinion of 19 January 1984 on the proposed amendments to the naturalisation provisions of the Constitution of Costa Rica of the Inter-American Court of Human Rights: *there would be no discrimination in differences in treatment of individuals by a state when the classifications selected are based on substantial factual differences and there exists a reasonable relationship of proportionality between these differences and the aims of the legal rule under review. These aims may not be unjust or unreasonable, that is, they may not be arbitrary, capricious, despotic or in conflict with the essential oneness and dignity of humankind.*

Kodakondsuse keelenõue

- **USA:** inglise keelest aru saamine, hõlmab lugemist, kirjutamist ja kõnelemist
- **Prantsusmaa:** *Code de la Nationalité française* art 65 kogukonda assimileerimise tingimuseks piisav prantsuse keele oskus
- **Kanada:** valik inglise ja prantsuse keele oskuse demonstreerimise vahel art. 5(1)(c)
- **Soome, Belgia ja Šveits** eksami valikuvõimalus riigikeelte vahel.
- **Vene Föderatsioon** nõuab vene keele oskust Eestiga samal tasemel
- **Suurbritannia:** eksam inglise, gaeli või kõmri keeles.
- **Taani:** arusaamine ja eneseväljendusoskus
- **Holland, Portugal ja Suurbritannia** piisav oskus
- **Türgi** piisavalt hästi kõnelemine
- **Kroaatia** valdamine
- **Läti, Leedu** *Waystage*

Keelenõue ameti- ja töökohal

Keelenõuet võib sätestada ameti- ja töökohtade kvalifikatsiooninõuete raames, kusjuures ei ole oluline, kas vastavale ametikohale valitakse või määratakse.

2002. aasta aprillis andis Euroopa Inimõiguste Kohus kohtuotsuse juhtumis ***Podkolzina versus Läti***, kus arutusel oli vene rahvusest Läti kodaniku kõrvaldamine valimistel kandidaatide nimekirjast tema väidetavalt ebapiisava riigikeeleoskuse tõttu. Kohus leidis, et parlamendivalimisi puudutava seaduse eesmärk, mis tõkestas riigikeelt mittevaldavate kodanike kandideerimist, oli kindlustada Läti institutsionaalse süsteemi korralik toimimine. Kohus ei saa määrata parlamendi töökeelt, sest see on määratud ajalooliste ja poliitiliste tingimustega ning kuulub põhimõtteliselt riigi ainupädevusse. Seega täidavad vastavad keelenõuded legitiimset eesmärki

Ministere Public v. Mutsch, Mathieu-Mohin ja Clerfayt, Groener v. Minister for Education

Keel kohtupidamises

Süüdistataval on kohtupidamise keele mitteoskamise korral õigus tõlkele emakeelde. Kriminaalkuriteos süüdistatavat peab sellest teavitama temale arusaadavas keeles. Õigus on piiratud jasõltub tegelikust vajadusest, mille määrab kolmas osapool kohtu või ekspertide isikus.

ÜRO Inimõiguskomitee selgitus kaasuses **Guesdon Prantsusmaa vastu**: ICCPR paragrahv 14 ei garanteeri kriminaalprotsessis süüdistatavale õigust väljendada ennast oma valitud keeles. Tõlgi kasutamise õiguse põhisisuks on tagada, et kõiki osapooli kuulatakse ära õiglasel viisil.

Keel hariduses

Hariduses puudub vanema õigus valida oma lapsele õppekeel.

Riigi kohustus võimaldada haridust sõltuvalt vajajate arvust.

Riigil on riigikeele õpetamise kohustus, et tagada kõikidele võrdsed võimalused.

Eraharidusasutustes ei tohi riik keele valikul takistusi teha, küll aga nõuda riigikeele õpetamist.

Thornberry (1991: 290): riiki ei saa vähemushariduse eest vastutavaks teha

Alaline Rahvusvahelise Kohus mõistis aastal 1936 hukka Albaania inimõiguste rikkumises, sest Albaania sulges oma territooriumil kreeakeelsed erakoolid.

Meedia keel

Eristatakse riigi kontrollitavat ja sellest sõltumatut erameediat (television, raadio, trükised, internet), viimase puhul üldjuhul riik ei sekku selle keelekasutusse või -elistusse.

Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta paragrahv 11 kehtestab, et kui vastavat piirkondlikku või vähemuskeelt kõnelevate inimeste arv ulatub mingi kindla tasemeni (vastavuses iga keele olukorraga), peab riik rakendama meetmeid, et neid teenindaks ka erameedia.

Riigi meedia peab keelekõsimumustes alluma mittediskrimineerimisnõuetele.

- **§ 23. Eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded**
- (1) Avalik teenistuja, riigiasutuse ja kohaliku omavalitsuse asutuse töötaja, samuti avalik-õigusliku juriidilise isiku ja selle asutuse töötaja, avalik-õigusliku juriidilise isiku liige, notar, kohtutäitur, vandetõlk ja nende büroo töötaja peavad oskama ja kasutama eesti keelt tasemel, mis on vajalik teenistuskohustuste või tööülesannete täitmiseks.
- (2) Äriühingu, mittetulundusühingu ja sihtasutuse töötajale ning füüsilisest isikust ettevõtjale ja tema töötajale, samuti seadusest tuleneva kohustusliku liikmesusega mittetulundusühingu juhatuse liikmele kehtestatakse eesti keele oskuse nõuded, kui see on õigustatud **avalikes huvides**.
- Eraõiguslike juriidiliste isikute ja füüsiliste isikute keelekasutust reguleeritakse, kui see on õigustatud **põhiõiguste kaitseks või avalikes huvides**. Avalikud huvid käesoleva seaduse tähenduses on ühiskonna turvalisus, avalik kord, avalik haldus, haridus, tervishoid, tarbijakaitse ja tööohutus. Eesti keele kasutamise ja keeleoskuse nõue peab olema põhjendatud ning proportsionaalne taotletava eesmärgiga ega tohi moonutada piirataivate õiguste olemust.

§ 8. Õigus eestikeelsele suulisele ja kirjalikule asjaajamisele ja teabele

(1) Igaühel on õigus eestikeelsele suulisele ja kirjalikule asjaajamisele (edaspidi koos *asjaajamine*) riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses, kohaliku omavalitsuse asutuses, notari, kohtutäituri ja vandetõlgi juures ning nende büroos, kultuuriomavalitsuses ning Eestis registreeritud muus asutuses, äriühingus, mittetulundusühingus ja sihtasutuses.

Inimõiguste Instituut

—◆—
Estonian Institute of Human Rights

AITÄH!